

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ МЕХАНІЗМИ СПРИЙНЯТТЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

PSYCHOLINGUISTIC MECHANISMS OF PERCEIVING ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE

Ходаковська О.О.,

orcid.org/0000-0002-2168-4558

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов

Харківського національного університету мистецтв імені І.П. Котляревського

У статті розглянуто психолінгвістичні механізми сприйняття англійської мови як іноземної в умовах зростання її ролі у глобалізованому світі та підвищення вимог до точності й швидкості перцептивної обробки мовного сигналу. Показано, що сприйняття англійської мови, як правило, є багаторівневим і динамічним процесом, у якому взаємодіють фонетичні, лексичні, граматичні та когнітивні механізми. На основі аналізу сучасних філологічних досліджень було окреслено чинники, які суттєво ускладнюють сприйняття англійської мови для носіїв інших мов, зокрема специфічні фонетичні характеристики, полісемію, морфосинтаксичну варіативність та необхідність швидкого залучення контекстуальних підказок. У роботі було узагальнено та висвітлено наукові підходи, репрезентовані у низці сучасних психолінгвістичних моделей, які по-різному пояснюють роль мозкових структур, статистичного навчання, соціального досвіду та асоціативних зв'язків у формуванні стратегій сприйняття та обробки чужомовного мовлення. Особливу увагу в статті приділено впливу рідної мови, яка визначає характер перцептивних схем, темп обробки та типові мовні та мовленнєві помилки, а також модулює формування нових фонологічних, лексичних і граматичних категорій. Обґрунтовано необхідність систематизації психолінгвістичних процесів, що забезпечують ефективне сприйняття англійського мовлення, та інтеграції різних теоретичних підходів у комплексну модель. Запропоновано узагальнену уточнену модель перцепції, яка охоплює акустично-фонетичний, сегментаційний, лексичний, граматичний і когнітивний рівні та підкреслює їхню взаємодію в режимі реального часу. Було зроблено висновок про те, що сприйняття англійської мови як іноземної є системно організованим когнітивно-нейропсихологічним процесом, успішність якого залежить від узгодженості перцептивних механізмів, ступеня автоматизації та індивідуальних характеристик слухача. Отримані результати створюють теоретичне підґрунтя для подальших досліджень і можуть бути використані для розроблення методичних рекомендацій навчання англійської мови.

Ключові слова: перцепція; англійська мова як іноземна; мовна обробка; когнітивні ресурси; інтерференція рідної мови.

The article examines the psycholinguistic mechanisms underlying the perception of English as a foreign language in the context of its growing role in a globalized world and the increasing demands for accuracy and speed in processing spoken linguistic input. It demonstrates that the perception of English typically represents a multilayered and dynamic process in which phonetic, lexical, grammatical, and cognitive mechanisms interact in real time. Drawing on an analysis of contemporary philological and psycholinguistic research, the study identifies a range of factors that significantly complicate the perception of English for speakers of other languages, including specific phonetic features, polysemy, morphosyntactic variability, and the necessity of rapidly integrating contextual cues. The article synthesizes and highlights scientific approaches represented in several modern psycholinguistic models, which differently explain the roles of neural structures, statistical learning, social experience, and associative connections in shaping strategies for perceiving and processing foreign-language speech. Particular attention is devoted to the influence of the native language, which determines the nature of perceptual patterns, the pace of processing, and typical linguistic and speech errors, as well as modulates the formation of new phonological, lexical, and grammatical categories. The study substantiates the need to systematize the psycholinguistic processes that ensure effective perception of English speech and to integrate diverse theoretical approaches into a coherent explanatory framework. An updated integrated model is proposed, encompassing acoustic-phonetic, segmentation, lexical, grammatical, and cognitive levels and emphasizing their continuous interaction. It is concluded that the perception of English as a foreign language constitutes a systematically organized cognitive and neuropsychological process whose success depends on the coherence of perceptual mechanisms, the degree of automatization, and individual listener characteristics. The findings provide a theoretical foundation for further research and may be applied in the development of effective methods for teaching English.

Key words: perception; English as a foreign language; language processing; cognitive resources; native-language interference.

Постановка проблеми. Проблема ефективного сприйняття іноземної мови набуває особливої актуальності у сучасних умовах домінування англійської мови як *lingua franca*. Загальновідомо, що англійська мова забезпечує безліч аспектів

міжнародної професійної, академічної та міжособистісної взаємодії, і тому це зумовлює зростання вимог до якості опанування мовою та до здатності користувачів швидко й точно інтерпретувати мовні сигнали в реальному часі. Зважаючи на це,

можна сказати, що перцепція англійської користувачем мови постає як складне, багаторівневе та динамічне явище, у якому взаємодіють як мовні (фонетичні, лексичні, граматичні) так і когнітивні механізми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідники слушно вказують на те, що для носіїв інших мов сприйняття англійської ускладнюється низкою різнопланових чинників: від специфічних фонетичних характеристик (наприклад, редукції голосних, особливостей ритміко-інтонаційної організації) до високої полісемії, морфосинтаксичної варіативності та необхідності швидкої інтеграції контекстуальних підказок. Як зазначають Дж. Філд та Н. Елліс, саме перцептивний рівень часто стає складним аспектом у процесі оволодіння англійською як іноземною, оскільки він вимагає одночасної дії кількох когнітивних систем – уваги, робочої пам'яті, механізмів автоматизації та контролю інтерференції.

Проблематика сприйняття англійської мови як іноземної привертає значну увагу представників сучасної психолінгвістики, відповідно, на сьогоднішньому етапі розвитку науки наявні різні теоретичні підходи до пояснення механізмів такої перцепції. Дослідники, які виокремлюють нейрокогнітивні моделі (Е. Бейтс, Дж. Фодор, М. Трейс), акцентують на ролі мозкових структур, нейронних мереж і механізмів статистичного навчання, які забезпечують розпізнавання мовного сигналу та формування нових категорій. Інтерактивні підходи, зокрема, (М. Томаселло, А. Шиффрін, Л. ВанПаттен) розглядають значення соціального контексту, досвіду, частотності мовних подій та залучення до автентичної комунікації, які формують перцептивні стратегії та впливають на швидкість обробки, у якості провідного. Інші моделі (Н. Елліс, П. Трогер, Б. МакВінні) визначають сприйняття як результат поступового формування асоціативних зв'язків між мовними одиницями, де ключову роль відіграють частотність, предиктивність та адаптивність нейронних мереж.

Постановка завдання. Попри значний прогрес у дослідженні механізмів мовної перцепції, у сучасному науковому дискурсі зберігається потреба в систематизації психолінгвістичних процесів, які забезпечують сприйняття англійської мови як іноземної. Особливої уваги потребує аналіз того, як рідна мова впливає на формування нових фонологічних, лексичних і граматичних категорій; яким чином індивідуальні когнітивні ресурси (обсяг робочої пам'яті, рівень автоматизації, здатність до селективної уваги) модулю-

ють перцептивну обробку; та як різні теоретичні моделі можуть бути інтегровані у комплексне пояснення цього процесу.

Таким чином, **актуальність дослідження** зумовлена необхідністю поглибленого вивчення психолінгвістичних механізмів, які є підґрунтям сприйняття англійської мови як іноземної, а також потребою в уточненні узагальненої моделі, яка враховуватиме вплив рідної мови, індивідуальних когнітивних характеристик та мовного досвіду. **Метою** цієї статті є опис і систематизація ключових психолінгвістичних механізмів сприйняття англійської мови як іноземної. Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких завдань:

- визначити основні механізми перцептивної обробки англійської мови;
- проаналізувати вплив рідної мови на формування перцептивних стратегій;
- запропонувати узагальнену модель психолінгвістичного процесу сприйняття англійської мови як іноземної.

Виклад основного матеріалу. Механізм сприйняття англійської мови (як іноземної) є багаторівневим процесом, який передбачає взаємодію фонетичних, лексичних, граматичних і когнітивних механізмів. Сучасні психолінгвістичні моделі підкреслюють, що ефективне сприйняття мовного сигналу залежить від здатності слухача швидко розпізнавати акустичні ознаки, активувати відповідні лексичні моделі, уживати граматичні структури та залучати когнітивні ресурси для тлумачення висловлення [9, 10]. Фонетична обробка є первинним етапом такого сприйняття, коли слухач ідентифікує акустичні ознаки мовлення та співвідносить їх із наявними фонологічними категоріями. Для носіїв інших мов англійська становить значний виклик через редукцію голосних, варіативність ритму та наявність фонем, відсутніх у рідній мові. Як зазначає Kuhl [13], формування нових фонемних меж у дорослих відбувається повільніше, оскільки перцептивна система вже стабілізована під впливом L1. Важливим чинником є інтерференція рідної мови, яка проявляється у спотворенні сприйняття англійських фонем, наприклад /i/-/i:/ або /æ/-/ʌ/. Flege [11] підкреслює, що слухачі часто «переінтерпретують» англійські звуки через вплив рідномовних категорій, і це, відповідно, знижує точність розпізнавання мовлення.

Не менш значущим є механізм членування мовного потоку, який у англійській мові базується на стрес-таймінгу, характерному для неї [8]. Дослідження показують, що носії силлабіч-

них мов (наприклад, української) потребують додаткового часу для адаптації до англійського ритму та редукції, що ускладнює виділення слів у потоці мовлення [10]. На лексичному рівні когнітивно-перцептивна обробка англійської мови передбачає вибір найбільш релевантної одиниці. Модель когортного пошуку [15] стверджує, що слухач активує кілька можливих слів на основі початкового акустичного сигналу, а подальший контекст звужує цей вибір. Для іноземних слухачів властива підвищена конкуренція так званих лексичних кандидатів, оскільки їхні фонологічні репрезентації менш стабільні [19]. Це призводить до уповільнення розпізнавання мови та збільшення кількості помилок. Важливу роль відіграють частотність слова, прототипність та семантичні зв'язки. Ellis [9] наголошує, що частотні слова активуються швидше, а міцні асоціативні мережі полегшують доступ до значення. Для L2-користувачів ці мережі формуються поступово, і це зумовлює більшу залежність від контексту мовлення.

Граматична обробка англійської мови має на меті розпізнавання синтаксичних структур, морфологічних маркерів та відношень між елементами висловлення. У тих мовців, для кого англійська мова є рідною, ці процеси значною мірою автоматизовані, тоді як у L2-слухачів вони потребують додаткових когнітивних ресурсів [18]. Одним із ключових механізмів є інкрементальна побудова синтаксичного рівня, коли слухач поступово залучає нові елементи у структуру речення [12]. Для іноземних слухачів притаманна більша кількість таких «перебудов» через невідповідність між очікуваними та фактичними структурами. Важливим є також взаємодія граматичного та семантичного аналізу мови, яку сприймають. В своїх роботах Tomasello [17] доводить, що L2-користувачі значною мірою покладаються на певні семантичні підказки, компенсуючи недостатню автоматизацію граматичних схем в мові, яку перекладають.

Процес сприйняття мовлення неможливий без залучення когнітивних ресурсів, зокрема уваги, робочої пам'яті та механізмів автоматизації такого сприйняття. Baddeley [4] зазначає, що робоча пам'ять забезпечує утримання та обробку інформації, необхідної для інтеграції мовних одиниць у цілісне сформоване висловлення. Для L2-слухачів характерне підвищене когнітивне навантаження, оскільки вони одночасно виконують кілька завдань: декодують акустичний сигнал, долають інтерференцію рідної мови, активують лексичні одиниці та аналізують граматичні

структури [10]. Це знижує швидкість і точність розпізнавання чужомовного мовлення. Існують моделі [16], які підкреслюють роль статистичного навчання сприйняттю чужої мови, завдяки якому слухач поступово формує так звані предикативні схеми, які полегшують обробку ним мовлення. У сприйнятті англійської мови цей процес є повільнішим, але може бути прискорений за умов інтенсивного мовного досвіду. Сучасні дослідження наголошують, що перцепція мовлення не є лінійним процесом: фонетичні, лексичні, граматичні та когнітивні механізми працюють паралельно та взаємно впливають один на одного [6]. Ефективність сприйняття англійської мови як іноземної залежить від того, наскільки швидко слухач може інтегрувати ці рівні в єдину систему.

Рідна мова (L1) відіграє ключову роль у формуванні стратегій сприйняття іншої мови, які визначають саме той спосіб, яким слухачі обробляють, сегментують та інтерпретують мовний сигнал іноземної мови. Численні психолінгвістичні дослідження демонструють, що L1 не лише забезпечує базові фонологічні, лексичні та граматичні схеми, але й формує специфічні когнітивні моделі, які впливають на сприйняття англійської мови як іноземної [6, 12]. На думку дослідників, одним із найпотужніших механізмів впливу рідної мови є фонологічна інтерференція, яка проявляється у спотворенні або іншій інтерпретації звукових реалій англійської мови. Згідно з *Speech Learning Model* Дж. Фледжа, дорослі слухачі «накладають» рідномовні категорії на іноземні звуки, а це ускладнює формування нових фонемних меж [11]. Kuhl [13] підкреслює, що перцептивна система дорослого є «налаштованою» на патерни рідної мови, тому нові звуки часто сприймаються як варіанти вже знайомих мовцеві категорій. Це пояснює труднощі з розрізненням англійських звуків /θ/–/s/, /ɪ/–/i:/, /æ/–/ʌ/ у носіїв інших мов. Наукові розвідки Best (1995) показують, що ступінь складності залежить від того, чи має рідна мова аналогічні фонологічні опозиції: що менше подібні категорії, тим сильнішою є міжмовна інтерференція.

Сегментація мовлення – це процес виділення слів у безперервному потоці звуків. Cutler і Norris [7] довели, що носії різних мов використовують різні стратегії сегментації:

- носії англійської покладаються на наголос (stress-timing),
- носії силлабічних мов – на межі складів,
- носії моро-таймінгових мов – на ритмічні патерни.

Ці відмінності призводять до того, що слухачі, які не є носіями англійської мови, часто неправильно визначають межі слів, особливо в умовах редукації та швидкого темпу мовлення [10]. Weber і Cutler [19] показали, що такі мовці можуть виокремлювати слова не там, де це потрібно, оскільки застосовують стратегії рідної мови до англійського мовлення.

Сприйняття англійської лексики значною мірою залежить від того, як слухачі зіставляють акустичний сигнал із наявними репрезентаціями в своїй мові. Завдяки наявності менш стабільних лексичних форм в L2 вони часто активують забагато можливих слів, що й уповільнює розпізнавання [19]. У своїй роботі Ellis [9] наголошує, що рідна мова визначає структуру асоціативних мереж, тому не носії англійської мови частіше покладаються на семантичні підказки, таким чином компенсуючи недостатню точність фонологічних репрезентацій певних слів. Розвідка Escudero [8] продемонструвала, що слухачі з різними L1 використовують різні стратегії для розрізнення англійських голосних, що свідчить про глибоку залежність мовця від рідних фонологічних моделей.

Граматичні структури рідної мови, в свою чергу, формують очікування мовців щодо порядку слів, ролі морфологічних маркерів та синтаксичних залежностей. У праці VanPatten [18] було зазначено, що L2-слухачі часто інтерпретують англійські речення через призму синтаксису рідної мови, що призводить до помилкових висновків. Наприклад, носії мов із фіксованим порядком слів можуть неправильно тлумачити англійську інверсію або пасивні конструкції, поширені в англійській мові. Дослідження Tomasello [17] чітко зазначило, що L2-користувачі покладаються на семантичні ролі більше, ніж на граматичні маркери як результат є прямим наслідком рідномовних стратегій. Науковці дійшли висновку, що рідна мова впливає не лише власне на мовні, а й на когнітивні механізми, які є основою чужомовного сприйняття. MacWhinney [14] у *Unified Competition Model* доводить, що слухачі використовують виключно ті підказки (cues), які є найбільш надійними у їхній рідній мові. Це означає, що носії мов із багатою морфологією покладаються на морфеми, носії аналітичних мов – на порядок слів, а носії тональних мов – на просодичні контрасти. У контексті англійської це може призводити до так званого неоптимального розподілу уваги, коли слухачі фокусуються на менш релевантних ознаках, ігноруючи ключові для англійської мови (наприклад, редукацію або наголос)

чинники. Сучасні лінгвістичні дослідження підкреслюють, що вплив рідної мови є системним, тобто охоплює всі рівні перцепції – від фонетичного до когнітивного [7]. Рідна мова формує набір стратегій, які автоматично активуються під час сприйняття англійської, навіть якщо вони не є оптимальними для розпізнавання англійського мовлення. Таким чином, стратегії сприйняття носіїв не англійської мови є результатом взаємодії категорій рідної мови, індивідуального досвіду, інтенсивності контакту з англійською, когнітивних ресурсів.

Сучасні наукові дослідження демонструють, що сприйняття англійської мови як іноземної є багаторівневим, динамічним і взаємопов'язаним процесом, у якому одночасно задіяні фонетичні, лексичні, граматичні та когнітивні механізми. Попри значну кількість окремих моделей у науковому дискурсі зберігається потреба в інтегрованому підході, який би пояснював, як саме ці механізми взаємодіють у процесі L2-перцепції.

Першим етапом є аналіз акустичного сигналу, під час якого слухач виділяє релевантні ознаки мовлення – формантні структури, тривалість, інтенсивність, ритмічні патерни. Згідно з Kuhl [13], на цьому рівні активуються механізми «мовної нейронної селективності», сформовані під впливом рідної мови. Вітчизняні дослідники також підкреслюють роль первинної акустичної обробки. Засєкіна Л. та Засєкін С. [1] зазначають, що здатність розрізняти іноземні звуки розвивається в межах наявних перцептивних моделей, сформованих рідною мовою, і це підтверджує універсальність цього механізму. Другим етапом є сегментація мовлення, тобто визначення меж слів у безперервному потоці. Cutler і Norris [7] довели, що носії різних мов використовують різні стратегії сегментації, і ці стратегії автоматично переносяться на L2. Таким чином, сегментація є «мостом» між акустичною обробкою та лексичним доступом. На третьому етапі відбувається активація лексичних кандидатів. Модель когортного пошуку [15] пояснює, що слухач активує кілька можливих слів на основі початкового акустичного сигналу, а подальший контекст звукує вибір. У межах інтегрованої моделі лексичний рівень виконує функцію елемента, який поєднує фонетичні, граматичні та когнітивні механізми. Четвертий етап – граматична обробка, передбачає розпізнавання синтаксичних структур, морфологічних маркерів та відношень між елементами висловлення. VanPatten [18] підкреслює, що мовці, для яких англійська мова не є рідною, часто покладаються на семантичні підказки більше, ніж

на граматичні, це зумовлено недостатньою автоматизацією синтаксичних схем.

Українські дослідники [2, 3] також наголошують, що граматична інтерпретація в іноземній мові залежить від взаємодії структурних очікувань та контекстуальних підказок, і це твердження узгоджується з міжнародними моделями. П'ятий етап – залучення когнітивних ресурсів. MacWhinney [14] доводить, що слухачі використовують ті підказки, які є найбільш надійними у їхній L1. У запропонованій моделі когнітивний рівень виконує функцію регулятора, який розподіляє ресурси між іншими рівнями. Таким чином, можна констатувати, що перцепція англійської мови як іноземної є паралельним, а не лінійним процесом, у якому всі рівні взаємодіють між собою у режимі реального часу. Ця модель узгоджується з підходом Field [10], який наголошує, що «слухання – це складний когнітивно-мовний процес, що вимагає одночасної роботи кількох систем». Вона також відповідає українським психолінгвістичним концепціям, які тлумачать мовну перцепцію як багаторівневу інтегративну діяльність [1].

Висновки. Узагальнення результатів аналізу дає змогу стверджувати, що психолінгвістичний процес сприйняття англійської мови як іноземної є багаторівневим, динамічним і системно організованим явищем, у якому взаємодіють фонетичні, лексичні, граматичні та когнітивні механізми.

Було визначено, що ефективність перцептивної обробки залежить від здатності слухача точно декодувати акустичний сигнал, сегментувати мовний потік, активувати релевантні лексичні репрезентації та інтегрувати граматичні структури в умовах обмежених когнітивних ресурсів.

Рідна мова відіграє ключову роль у формуванні перцептивних стратегій, які слухач автоматично застосовує під час обробки англійського мовлення. L1 не лише формує базові перцептивні схеми, а й визначає характер помилок, темп обробки та стратегії компенсації, що підтверджують як міжнародні [5, 14], так і українські дослідження [1]. Інтегрована модель процесу сприйняття англійської мови як іноземної, на нашу думку, має поєднувати п'ять взаємопов'язаних рівнів – акустично-фонетичний, сегментаційний, лексичний, граматичний і когнітивний – та підкреслює вплив рідної мови на кожному з них. Розглядаємо перцепцію як паралельний процес, у якому всі рівні взаємодіють у режимі реального часу, а успішність сприйняття залежить від узгодженості цих механізмів і ступеня автоматизації перцептивних стратегій. Таким чином, результати дослідження дозволяють зробити висновок про те, що сприйняття англійської мови як іноземної є не лише лінгвістичним, а й когнітивним та нейропсихологічним процесом, який характеризується взаємодією універсальних механізмів мовної обробки та індивідуального досвіду, зокрема впливом рідної мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Засекина Л.В., Засекін С.В. Вступ до психолінгвістики Навчальний посібник. Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія». 2002. 168 с.
2. Кочерган М. Вступ до мовознавства. Київ : Академія. 2001. 351 с.
3. Петручок Н. О. Критерії, що визначають сприйняття іншомовного мовлення реципієнтом. *Нова філологія*. Вип. 82. С. 210-214.
4. Baddeley A. Working memory : Theories, models, and controversies. *Annual Review of Psychology*. 2012. vol. 63. P. 1–29.
5. Best C. T. A direct realist view of cross-language speech perception. In: Strange W. (ed.). *Speech perception and linguistic experience*. York Press, 1995, P. 171–204.
6. Cutler A. Native listening : Language experience and the recognition of spoken words. Cambridge. MA : MIT Press. 2012. 576 p.
7. Cutler A., Norris D. The role of strong syllables in segmentation for lexical access. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance*. 1988. vol. 14. no. 1, P. 113–121.
8. Escudero P. Linguistic perception and second language acquisition. Utrecht : Utrecht University Press. 2005. 350 p.
9. Ellis N. C. Selective attention and transfer phenomena in L2 acquisition. *Applied Linguistics*. 2006. vol. 27. no. 2. P. 164–194.
10. Field J. Listening in the language classroom. Cambridge : Cambridge University Press. 2019. 384 p.
11. Flege J. Second language speech learning : Theory, findings, and problems. In: Strange, W. (ed.). *Speech perception and linguistic experience*. York Press. 1995. P. 233–277.
12. Frazier L. Sentence processing: A tutorial review. In : Coltheart M. (ed.). *Attention and performance XII*. Hillsdale, NJ : Erlbaum, 1987, P. 559–586.
13. Kuhl P. Brain mechanisms in early language acquisition. *Neuron*. 2010. vol. 67. no. 5. P. 713–727.

14. MacWhinney B. A unified model of language acquisition. In : Kroll J., De Groot, A. (eds.). *Handbook of bilingualism*. Oxford: Oxford University Press. 2005. P. 49–67.
15. Marslen-Wilson W. Functional parallelism in spoken word recognition. *Cognition*. 1987. vol. 25, no. 1–2, P. 71–102.
16. McClelland J., Rumelhart D. *Parallel distributed processing*. Cambridge. MA : MIT Press. 1986. 638 p.
17. Tomasello M. *Constructing a language : A usage-based theory of language acquisition*. Cambridge. MA: Harvard University Press. 2003. 408 p.
18. VanPatten B. While we're on the topic : BVP on language, acquisition, and classroom practice. Alexandria. VA: ACTFL. 2015. 125 p.
19. Weber A., Cutler A. Lexical competition in non-native spoken-word recognition. *Journal of Memory and Language*. 2004. vol. 50. no. 1. P. 1–25.

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 23.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.08.2026